

Les monastères et les universités, foyers de culture

C'est aux moines que nous devons la transmission, à travers le Moyen Âge, de l'héritage culturel et scientifique de l'Antiquité.

Le fondateur du premier ordre monastique fut saint Benoît, qui vécut de 480 à 543. Il bâtit son premier monastère en 529, au mont Cassin, à 75 km au nord-est de Naples. À partir de ce moment, des monastères s'élevèrent rapidement dans toute la chrétienté occidentale, et la contribution que les moines apportèrent à la civilisation de leur temps fut énorme. Des terres qui, sans eux, seraient restées stériles, furent mises en culture. Et à l'époque où n'existait aucun service social, ils prirent soin des malades et des nécessiteux.

Les abbayes furent aussi des centres culturels importants, et même de véritables laboratoires scientifiques. Les moines copièrent patiemment les manuscrits des écrivains anciens et les conservèrent précieusement. C'est grâce à eux que nous connaissons les chefs-d'œuvre de l'Antiquité. Par la construction de leurs églises, ils encouragèrent l'architecture, la sculpture, l'art du vitrail et la peinture murale.

Quand l'Église fut menacée d'une décadence morale et religieuse, ce furent les bénédictins de Cluny (en Bourgogne) qui s'instituèrent, en 910, les promoteurs de la réforme des mœurs.

Au ^{xiii}e siècle, de nouveaux ordres réagirent contre l'autorité et la richesse des abbés de Cluny.

Ce rôle fut dévolu aux chartreux, aux cisterciens et aux prémontrés.

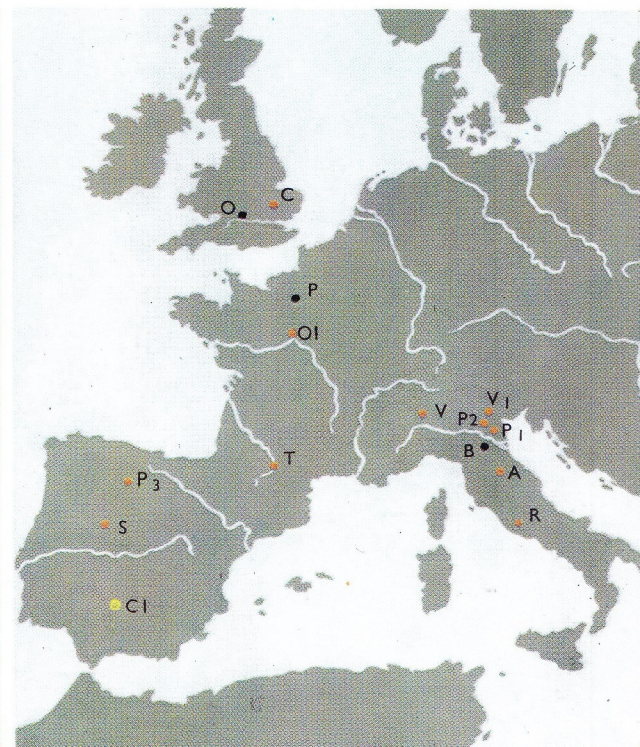
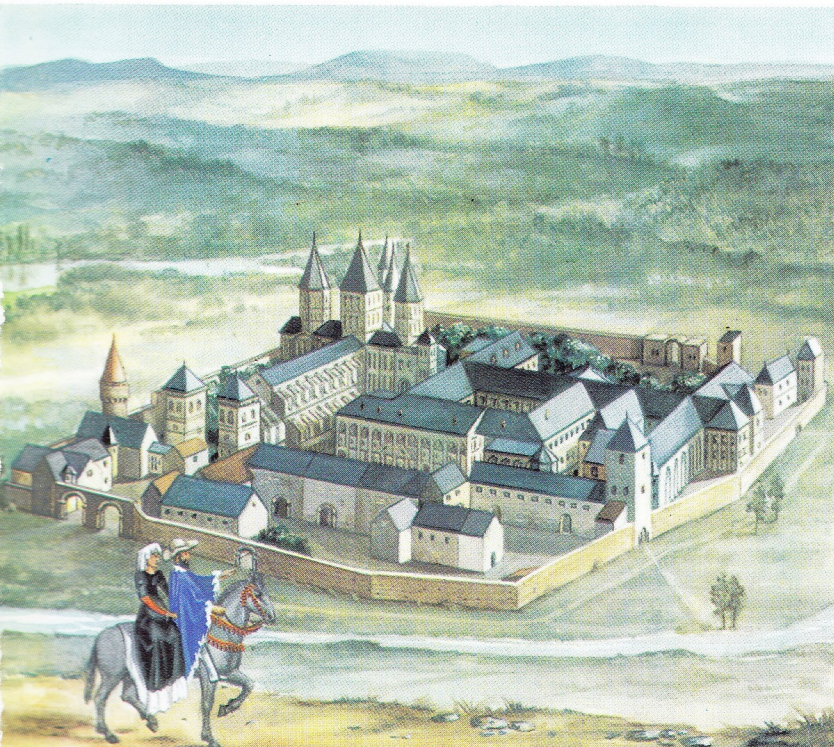
Vers le ^{xiii}e siècle, des universités commencèrent à se créer dans toute la chrétienté. La plupart d'entre elles sont indiquées sur la carte de la planche opposée. Le point jaune indique la vieille université musulmane de Cordoue (C). Les universités chrétiennes de Bologne (B), Paris (P), Oxford (O) et Montpellier (M) furent fondées avant 1200. Les autres datent du ^{xiii}e siècle. Ce sont : Orléans (Or) et Toulouse (T) en France, Palencia (P₃), Salamanque (S) et Valladolid en Espagne, Cambridge (C) en Angleterre, et en Italie Verceil (V), Vicence (V₁), Padoue (P₁), Plaisance (P₂), Arezzo (A), Rome (R), ainsi que Naples et Sienne.

Les universités étaient à l'origine des corporations de maîtres et d'étudiants vivant autour des cathédrales. Bientôt y enseignèrent des religieux de deux ordres nouvellement fondés : les dominicains et les franciscains. Un des plus illustres professeurs de philosophie fut le dominicain Thomas d'Aquin, qui avait passé sa jeunesse au Mont-Cassin.

Le programme comprenait d'abord les sept arts libéraux dont Cicéron déjà avait dressé la liste. Le premier cycle ou *trivium* enseignait la grammaire, la rhétorique ou l'art de s'exprimer en public et la dialectique ou l'art de discuter. Ensuite vient le *quadrivium* : arithmétique, géométrie, astronomie et musique. L'étudiant devenu « maître ès arts », passait à l'étude de la théologie, du droit ou de la médecine.

En haut : un moine enluminant un manuscrit.

En bas : l'abbaye bénédictine de Cluny, en Bourgogne. Joyau de l'art roman, le plus grand monument d'Occident jusqu'à la construction de Saint-Pierre de Rome, l'église abbatiale de Cluny a été détruite à la fin du ^{xviii}e siècle. Carte montrant les premières universités en Europe.

VAN KLOOSTER TOT UNIVERSITEIT

In het verdeelde en onrustige West-Europa was het veel moeilijker om de eens verworven kennis te behouden dan in het gaaf gebleven Byzantium. Het is voor een groot deel aan de monniken uit die tijd te danken, dat deze kennis nooit helemaal verloren ging.

De stichter van de eerste kloosterorde was Sint-Benedictus, die leefde van 480 tot 543. Hij bouwde in 529 het eerste klooster te Monte Cassino nabij Napels, kort nadat Justinianus keizer van het Byzantijnse Rijk was geworden.

Van die tijd af werden in geheel West-Europa spoedig na elkaar vele kloosters opgericht. Hun bijdrage tot het leven van die tijd was enorm. Vaak werd door de kloosters land ontgonnen, dat anders braak en verwaarloosd zou zijn gebleven. Vele kloosters hadden kruidentuinen, waarin planten werden gekweekt die, naar men meende, geneeskrachtige eigenschappen bezaten. Door deze tuinen ontstond nieuwe belangstelling voor de plantkunde. In een tijd zonder sociale verzorging waren het vaak alleen de kloosters, die zich om zieken en behoeftigen bekommerden.

Ook de opvoeding was grotendeels in handen van de kloosters. In een tijd dat slechts weinig mensen konden lezen en schrijven, verzorgden de monniken het onderwijs. Ook kopieerden zij geduldig manuscripten, om het kleine stukje kennis dat men bezat levendig te houden. Deze handschriften, voorzien van mooi gevormde beginletters en verfraaid met schitterend gekleurde miniatureschilderingen, waren in vele gevallen niet alleen nuttige documenten, maar tevens kunstwerken. Door de bouw van de kloosters en kerken werd tevens in hoge mate de belangstelling voor architectuur, houtsnij kunst, gebrandschilderde ramen en muurschilderingen aangemoedigd. In het bijzonder Engeland is veel aan de eerste Benedictijnen verschuldigd. Toen paus Gregorius I besloot een missie uit te zenden om Engeland tot het christendom te bekeren, koos hij als leider een Benedictijner monnik, Sint-Augustinus.

Het verging de Benedictijnen echter zoals vele goedbedoelde organisaties uit alle tijden. Ze konden de corruptie niet steeds vermijden. In 910 stelden de monniken van de nieuwgebouwde abdij van

Cluny, in Frankrijk, vast dat het met de tucht onder vele Benedictijnen om hen heen slecht was gesteld. Zij ontwikkelden zich geleidelijk tot een nieuwe en strengere orde, die als de Cluniacensers bekend staat. In de twaalfde eeuw groeide onder weer andere monniken de ontevredenheid over de wijze, waarop de abten van Cluny op hun beurt door rijkdom en corruptie waren aangetast. Daardoor ontstond weer een andere nieuwe orde, die van de Cisterciënsers. In België bouwden de Cisterciënsers de mooie abdijen van Ter Doest en Ter Duinen, en in Engeland die van Melrose en Furness. Nog twee beroemde orden, namelijk Franciscanen en Dominicanen, werden in de dertiende eeuw gesticht. Het doel van beide orden was voornamelijk de verbreiding van het geloof.

Toen de moslems enkele eeuwen voordien Spanje veroverden, hadden ze daar grote onderwijscentrums gevormd. Wij zouden nu over universiteiten spreken. Deze onderwijsinstellingen bevonden zich onder andere te Cordova en Salamanca (S). Christenen mochten daar niet studeren, doch een christelijke monnik, Abelard van Bath, vermomde zich als moslem en volgde onder voortdurend levensgevaar enige jaren het onderwijs te Cordova. Daar ook vertaalde hij de wiskundige verhandelingen van Eucildes en Alkarismi die hij later meenam naar Engeland.

Ongeveer in de twaalfde eeuw begon de Christelijke Kerk, en in het bijzonder de kloosterorden, met de stichting van universiteiten. Deze zouden later een enorm aandeel in de herleving van de wetenschap krijgen. Op de kaart hiernaast vindt men er vele. De oude moslem-universiteit van Cordova werd in geel aangeduid. De christelijke universiteiten van Bologna (B), Parijs (P) en Oxford (O) werden alle vóór 1200 in het leven geroepen. Alle andere die in kaart gebracht werden, ontstonden in de dertiende eeuw. We noemen: Orleans (OI); Rome (R); Cambridge (C); Padua (PI); Piacenza (P2); Palencia (P3); Vercelli (V); Vicenza (VI); Arezzo (A) en Toulouse (T).

Eén van de eerste Europese universiteitsprofessoren was Sint-Thomas van Aquino, die tevoren als monnik tot de eerste Benedictijner abdij van Monte Cassino had behoord.

Boven : Monnik bij het kopiëren van een manuscript. **Onder :** De abdij van Cluny (tiende eeuw) en een kaart met de eerste universiteiten.

Globerama

HISTOIRE DES CIVILISATIONS MENS EN WERELD, VROEGER EN NU

CASTERMAN

HET AVONTUUR VAN MENS EN WETENSCHAP

KEURKOOP NEDERLAND

© ESCO PUBLISHING COMPANY

Le présent ouvrage est publié simultanément en
français (Casterman, Paris-Tournai)
allemand (International School, Cologne)
anglais (Odhams Press, Londres)
américain (International Graphic Society, New York)
danois (Munsgaard Scandinavisk Bogforlag)
finlandais (Munsgaard)
hollandais (Keurkoop, Rotterdam)
italien (Fratelli Fabbri, Milan)
portugais (Codex)
suédois (Munsgaard)

2e édition, 1964

KEURKOOP NEDERLAND

© ESCO PUBLISHING COMPANY

ALLE RECHTEN VOORBEHOUDEN VOOR ALLE LANDEN

Art © 1959 by Esco, Anvers

Text © 1963 by Casterman, Paris

Tous droits de traduction et de reproduction réservés.